

KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**XVI RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATSION G'OYA
VA YECHIMLAR**

AVGUST, 2026

ISSN 3093-8791

ELEKTRON NASHR:

<https://konferensiyalar.com>

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XVI Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 16-son (28-avgust, 2026-yil).– 102 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 26-avgust

Mas'ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda "Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar" mavzusidagi XVI Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan.

Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

KOGNITIV LINGVISTIKADA METANIMOYA VA METAFORANING AHAMIYATI

Umarxanova Nigora

Namangan davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi, PhD

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi kognitiv lingvistika doirasida metafora va metonimiyaning ahamiyati, ularning inson idroki va tafakkurini ifodalashdagi kognitiv vazifalari tahlil qilingan. Unda kognitiv tilshunoslikning shakllanishi va rivojlanishi, xususan, an'anaviy strukturalistik hamda generativ yondashuvlardan farqli jihatlari yoritilgan. Metaforaning insonning jismoniy va hissiy tajribasi bilan uzviy bog'liqligi ko'rsatilib, Lakoff va Johnson hamda Joseph Grady qarashlari asosida boshlang'ich va murakkab metaforalar tushunchalari izohlangan.

Kalit so'zlar: kognitiv lingvistika, metafora, metonimiya, kognitiv metafora, konsept, boshlang'ich metafora, murakkab metafora, inson tajribasi.

THE IMPORTANCE OF METONYMY AND METAPHOR IN COGNITIVE LINGUISTICS

Umarkhanova Nigora

Senior Lecturer, Namangan State Pedagogical Institute, PhD

Annotation. This thesis analyzes the significance of metaphor and metonymy within the framework of cognitive linguistics, as well as their cognitive functions in expressing human perception and thought. It highlights the formation and development of cognitive linguistics, particularly its differences from traditional structuralist and generative approaches. The close relationship between metaphor and human physical and emotional experience is demonstrated, and the concepts of primary and complex metaphors are explained based on the views of George Lakoff, Mark Johnson, and Joseph Grady.

Keywords: cognitive linguistics, metaphor, metonymy, cognitive metaphor, concept, primary metaphor, complex metaphor, human experience.

DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2026v2i16/n13>

Kognitiv metafora va metonimiya faqatgina modifikatsiya vositasi emas, balki idrok etish va fikrlash vazifasiga ham egadir. Kognitiv lingvistikani metafora va metonimiya bilan cheklab qo'yib bo'lmaydi. Chunki zamonaviy lingvistikada bu yo'nalish yangi qarashlar va bahs – munozaralarga sabab bo'lgan.

1970-yillarda Amerikada paydo bo'lgan kognitiv tilshunoslik yo'nalishi tez fursatda Yevropa mamlakatlari shu bilan birga Osiyoning Yaponiya, Janubiy Koreya va Xitoy kabi davlatlarida keng yoyildi. Ushbu ilmiy paradigma tilshunoslikda uzoq vaqt davomida ustuvor hisoblangan Generativ grammatika ta'limotiga munosib va jiddiy raqobatchi sifatida shakllandi[3].

1950-yillarga qadar AQSh tilshunosligida, asosan, deskriptivizm nomi bilan tanilgan strukturalistik yo'nalish yetakchilik qilgan. Ushbu yondashuv til hodisalarini tahlil qilishda mentalistik jarayonlarni inkor etishi yoki ularga qarshi chiqishi bilan ajralib turadi. Buni Leonard Blumfeldning[1] 1933-yilda chop etilgan va sohada keskin burilish yasagan «Til» (*Language*) nomli monografiyasida yorqin ko'rish mumkin.

Blumfeld o'sha davrda psixologiyada hukmron bo'lgan bixeviorizm ta'limotiga qat'iy tayanadi: unga ko'ra, inson zehni bevosita kuzatib bo'lmaydigan «qora quti»dir. Shunga ko'ra,

faqat tashqi rag'bat va unga beriladigan javob (*stimul-reaksiya*) ko'rinishidagi xatti-harakatlarga ilmiy kuzatuv obyekti bo'la oladi, xolos. Inson aqli hamda uning til bilan o'zaro bog'liqligi haqidagi har qanday nazariy qarashlar esa asossiz va ilmiylikdan yiroq taxminlar deb baholangan.

1959-yilda Massachusetts texnologiya instituti xodimi, yosh tilshunos Noam Xomskiy B. F. Skinnerning[2] 1957-yilda chop etilgan "Verbal Behavior" nomli asariga bag'ishlab ketma-ket keskin raddiyalar bildirdi va bu orqali til o'rganishdagi bixevioristik nazariyani jiddiy savol ostida qoldirdi. Uning mazkur tanqidiy taqrizi o'sha davrda AQSHning eng nufuzli nashrlaridan biri bo'lmish "Language" jurnalida chop etilgan edi.

Xomskiy tilning ikkita asosiy o'lchamini bir-biridan ajratadi: bilimlar tizimi sifatidagi til kompetensiyasi (*linguistic competence*) hamda ushbu tizimning amalda qo'llanishi sanalgan til performansi (*linguistic performance*).

Kognitiv lingvistikada metafora jismoniy (gavdalangan) ma'noning yorqin namunasi sifatida qaraladi. Metafora nazariyasining ikki yirik vakili — tilshunos Jorj Lakoff va shoir hamda faylasuf Mark Jonson[5] (Lakoff and Johnson 1980, 1999) Yozef Gradi (Joseph Grady 1997) qarashlariga tayanib, metaforalarni ikki turga: boshlang'ich va murakkab metaforalarga ajratishadi.

Boshlang'ich metaforalar bevosita insoniy va ko'pincha jismoniy (tana bilan bog'liq) tajribaga tayanadi. Lakoff va Jonsonning ta'kidlashicha[5] (1999: 50), ular murakkab metaforalar shakllanadigan asosiy konseptual mutanosiblikni hosil qiladi.

Ularning ta'kidlashicha, birlamchi metaforalar insonning bevosita, ayniqsa tana bilan bog'liq tajribalari asosida shakllanadigan fundamental konseptual bog'lanishlarni ifodalaydi. Aynan shu boshlang'ich konseptual mosliklar keyinchalik murakkab metaforalarning yuzaga kelishi uchun kognitiv asos vazifasini bajaradi (Lakoff va Johnson, 1999, 50-bet).

Quyidagi misollarda S (Source) metaforaning manba sohasi, T (Target) esa maqsad sohasi hisoblanadi. ☐ belgisi esa manba konseptidan maqsad konseptiga ko'chish, ya'ni metaforik moslikni ifodalaydi.

Birlamchi metaforalarga quyidagi misollarni keltirish mumkin:

- a. CLOSENESS(S) $\Rightarrow$ INTIMACY(T)
- b. DESTINATIONS(S) $\Rightarrow$ PURPOSES (T)
- c. WARMTH(S) $\Rightarrow$ AFFECTION (T)

Metafora insonning jismoniy tajribasi va hissiy-kechinmalari o'rtasida muntazam kuzatiladigan konseptual bog'lanishlarni aks ettiradi. Masalan, jismoniy yaqinlik odatda insonlar o'rtasidagi samimiylilik bilan, iliqlik esa mehr va g'amxo'rlik hissi bilan bog'lanadi. Shu sababli bunday tajribalar inson tafakkurida mavhum tushunchalarni anglash va ifodalashning asosiy kognitiv mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Bloomfield, Leonard. 1933. Language. New York: Holt.
2. Chomsky, Noam. 1959. A review of B. F. Skinner's Verbal Behavior. Language 35 (1), pp. 26–58. doi: <https://doi.org/10.2307/411334>.
3. Klaus-Uwe Panther,1 Linda L. Thornburg Metaphor and Metonymy in Language and Thought: A Cognitive Linguistic Approach University of Hamburg, Institute of English and American Studies.

4. , George; Johnson, Mark. 1980. Metaphors We Live By. Chicago – London: Chicago University Press.
5. Lakoff, George; Johnson, Mark. 1999. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. New York: Basic Books.

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

XVI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, avgust

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.

XVI Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.

2-jild, 16-son (28-avgust, 2026-yil). – 102 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 26-avgust.

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.